

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JISMONIY MADANIYAT TIZIMINING RIVOJLANISHI

Bo‘riboev Alisher Yunusovich

Jizzax davlat pedagogika universiteti katta oqituvchisi.

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida jismoniy madaniyat tizimining jamiyatda tutgan o‘rni, maqsad va vazifalari, yo‘nalishlari, rivojlanish tarixi, sobiq ittifoq davrida va mustaqillik yillarida jismoniy madaniyat tizimini rivojlanish xususiyatlari, jismoniy madaniyat tizimida olib borilgan islohatlar va ularning ijobiy samarasi keng ochib berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** jismoniy madaniyat, tizim, umumiy tushincha, qonun, farmon, mustaqillik, rivojlanish.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются место системы физической культуры Республики Узбекистан в обществе, цели и задачи, направления, история развития, особенности развития системы физической культуры в период бывшего союза и годы независимости, проведенные реформы. проводимых в системе физической культуры, и их положительные эффекты широко раскрыты.*

***Ключевые слова:** физическая культура, система, общая концепция, закон, указ, независимость, развитие.*

***Abstract.** The following aspects are widely publicized in this work: The purpose and tasks, directions, history of development of the system of physical culture of the Republic of Uzbekistan in the society, as well as the features of development of the system of physical culture in the Republic of Uzbekistan in the former soviet union and the years of independence, reforms and their positive effects are widely publicized.*

***Keywords:** Physical culture, system, general concept, law, decree, independence, development.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish ijtimoiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri etib belgilangan. Chunki jismoniy madaniyat va sport aholi salomatligini mustahkamlash, yosh avlodni sog‘lom va barkamol etib tarbiyalash orqali jamiyatda sog‘lom turmush tarzini qaror toptiradi. Jismoniy tarbiya va sportga davlat siyosati miqyosida e‘tibor qaratilishi, ayniqsa 2017

yil 03 iyundagi " Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3031-son Qaroridagi ustuvor yo'nalishlar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, jamiyatimizda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish ishlarini tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Yurtimiz vakillarining Olimpiya o'yinlari, jahon chempionatlari, Osiyo o'yinlari va chempionatlari hamda xalqaro musobaqalarda yuksak natijalarga erishayotgani, dunyoda O'zbekistonning obro'-e'tibori va sport salohiyati yanada oshayotgani, mamlakatimiz hududlarida jahon andozalariga mos muhtasham sport inshootlari barpo etilayotgani, o'quvchi va talaba yoshlar o'rtasida uch bosqichdan iborat "Umid nihollari", "Barkamol avlod" va "Universiada" sport o'yinlari ommalashib borayotgani hamda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tizimida "Talabalar ligasi" sport musobaqalarining o'tkazilib kelinayotgani ayniqsa e'tiborlidir.

Yosh avlodni har tomonlama, aqliy, axloqiy va jismoniy jihatdan rivojlanishida jismoniy tarbiya asosiy o'rinlardan birini egallaydi. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi qonunini hayotga joriy etib, jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi.

O'zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish, uning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, sportchilarning yangi avlodini tayyorlash va tarbiyalash, O'zbekiston sportini xalqaro nufuzini oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi va shaxsan Respublikamiz Prezidenti SH.M.Mirziyoev tomonidan katta e'tibor qaratilishi, tegishli qaror, farmon va qonunlarni ishlab chiqilayotganligi va hayotga tadbiriq etilayotganligi O'zbekiston jismoniy madaniyat tizimini taraqqiy etishiga zamin bo'lmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Oxirgi o'n yillikda Respublikamizning etakchi olimlari T.S. Usmonxodjeyev, R.S.Salomov, R.D.Xalmuxamedov, R.I.Nurimov, F.A. Kerimov, I.A. Koshbaxtiyev, Yu.M.Yunusova, SH.X. Xankeldiyev, X.A.Meliyev, F.Q.Axmedov va boshqalar tomonidan eng zarur adabiyotlar - darsliklar, monografiyalar o'quv qo'llanmalari nashrdan chiqarildi. 2004 yildan boshlab esa "Fan sportga" nomli ilmiy-nazariy

maxsus jurnalni chop etilishi mamlakatimizda, xorijda olib borilayotgan jismoniy tarbiya va sport sohasi bo'yicha ilmiy-uslubiy, ilmiy-tadqiqot yangiliklar bilan yaqindan tanishish imkoniyatini yuzaga keltirdi.

O'zbekiston Respublikasi jismoniy madaniyat tizimini jamiyatda tutgan o'mi, rivojlanish xususiyatlari, olib borilayotgan islohatlar natajasida qo'lga kiritilayotgan yutuqlar asoslab berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi jismoniy madaniyat tizimini barkamol avlodni tarbiyalash sohasidagi maqsad va vazifalarini asoslari ochib berilmoqda.

NATIJALAR

Mustaqillik yillari tom ma'noda O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti istiqbolini belgilash, jahon hamjamiyati mamlakatlari safidan munosib o'rin egallashga intilish yo'lidagi keng ko'lamlı islohotlarni amalga oshirish bilan kechmoqda. Jahonning rivojlangan mamlakatlari tajribalarini o'rganish, mahalliy shart-sharoit, iqtisodiy va intellektual resurslarni inobatga olgan holda jamiyat hayotining barcha sohalarida tub islohotlarning amalga oshirilayotganligi yangidanyangi yutuqlarga erishishni ta'minlamoqda.

Xalqimizning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotida jismoniy madaniyat va sport sohasi eng muhim o'rin egallaydi. Jismoniy madaniyat va sport ijtimoiy soha sifatida insonlarni jismonan, ma'nan va ruhan etuk, komil shaxs etib tarbiyalasa, iqtisodiy jihatdan esa ishlab chiqaruvchi sub'ektlar, ya'ni insonlarni salomatliklarini hamda yuqori ish qobiliyat-larini tiklash va mustahkamlash orqali mamlakatimizning ishlab chiqarishini hamda iqtisodiyotini rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadi. Bizga tarixdan ma'lumki, jismoniy tarbiya va sport sohasi xar bir jamiyatda shu jamiyatning mafkurasiga xizmat qiladi hamda shu jamiyatning mafkurasi ta'siri ostida rivojlanib boradi. Davlatimiz tomonidan mustaqillikning dastlabki kunlaridan barkamol avlod tarbiyasining asosiy omili sifatida jismoniy tarbiya va sport sohasiga katta e'tibor berildi va davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarining biriga aylanib, bugungi kunda ham davlatimiz tomonidan ulkan islohatlar olib borilmoqda.

Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport yurtimiz taraqqiyotining barcha sohalari kabi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari doirasida rivoj topmoqda. "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida" gi Qonun, "O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori "Ommaviy sport tadbirlarini yanada kuchaytirish to'g'risida" gi Qarorlar va shu soxaga oid boshqa kontseptual xujjatlarning qabul qilinishi, ularning bosqichma-bosqich hayotga tadbiriq etilayotganligi hamda O'zbekiston Respublikasi Konstituttsiyasi (30.04.2023 yil), "Ta'lim to'g'risida" gi (2020 yil 23 sentyabr) hamda "Jismoniy tarbiya va sport

to'g'risida"gi (2015 yil 4 sentyabr) qonunida jismoniy tarbiya va sportga alohida urg'u berilishi yuqorida qayd etilgan fikrimizning ifodasidir. So'nggi yillarda o'zbek sporti o'zining yuksak natijalari bilan mamlakatimiz shuhratini jahon hamjamiyati oldida tarannum etib kelayotganligi, minglab halqaro standartlarga mos sport majmualari qad ko'tarayotganligi, yurtimizning turli hududlarida eng nufuzli halqaro musobaqalarning o'tkazib kelinayotganligi ushbu hujjatlarning amaliy natijasidir. Lekin, yuksak natijalarni qo'ldan bermaslik, malakali, raqobatbardosh sportchilarni tayyorlash, to'g'ridan-to'g'ri yosh iste'dodli zahiralarni etishtirish bilan bog'liqdir. Mustaqillik tufayli jismoniy tarbiya va sport yurtimiz taraqqiyotining barcha sohalari kabi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari doirasida rivoj topmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoev 2017 yil, 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida mamlakatimizning barcha hududlarida ommaviy sportning inson va oila hayotidagi muhim ahamiyati, uning jismoniy va ma'naviy sog'lomlikning asosi ekanini targ'ib-tashviq qilish, hayotga katta umid bilan kirib kelayotgan yoshlarni zararli odatlardan asrash, ularga o'z qobiliyat va iste'dodlarini ro'yobga chiqarishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, ular orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish hamda maqsadli tayyorlash tizimini takomillashtirish borasida muhim va dolzarb vazifalarni belgilab bergan edi.

2022 — 2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yettita ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasidan — Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyiliga asosan jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan aholi sonini 2026-yilda 33 foizga chiqarish, Respublika yoshlari o'rtasida milliy sport turlarini ommalashtirish, O'zbekistonda sportning ommaviylikini oshirish maqsadida milliy sport turlari va xalq o'yinlarini rivojlantirish, Yurtimizning chekka hududlari va qishloqlarida sog'lomlashtirish ishlarini yanada rivojlantirish, barpo etiladigan har bir "Yashil hudud"da yugurish, velosipedda harakatlanish uchun "Salomatlik yo'laklari" hamda badminton, stritbol va vorkaut maydonchalarini tashkil etish, vazirlik, idora hamda tashkilotlar xodimlarini va aholini sport tadbirlariga jalb qilish, ular o'rtasida musobaqalar tashkil qilish ustuvor vazifa sifatida belgilab berilgan. Shu nuqtai nazardan, Muhtaram Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek

1. Jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan aholini 2023 yilda 30 foizga chiqarish, bunda: ommaviy axborot vositalari orqali aholini sog'lom turmush tarziga hamda sport bilan muntazam shug'ullanish bo'yicha targ'ibot materiallarini tayyorlash, mahallalarda sport bilan shug'ullanish uchun shart-sharoitlarni yaratish, sport jihozlari bilan ta'minlash; mahalla, tuman va viloyat kesimlarida sport tadbirlarini tashkil qilish.

2. Jismoniy tarbiya va sportga jalb qilingan yoshlar ulushini 33 foizga yetkazish. Mahallalarda sport bilan shug'ullanuvchilar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratish, bunda: mahallada yoshlarning sport bilan shug'ullanishlari uchun zaruriy infratuzilmani yaratish; respublika hududlarida keng tarqalgan ommaviy sport turlari asosida respublika musobaqalarini o'tkazish tizimini yaratish; mahalla yoshlarini sportga jalb qilish darajasi reytingini shakllantirish hamda, oliy ma'lumotli trenerlar ulushini 85 foizga oshirish ko'zda tutilgan..

Respublika Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2021 yil 8 noyabrda "O'zbekiston sportchilarini 2024 yilda Fransiya (Parij) shahrida bo'lib o'tadigan XXXIII yozgi Olimpiya va XVII Paraolimpiya o'yinlariga tayyorgarlik ko'rish to'g'risidagi qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5924-son farmoni yurtimizda jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish, bolalar va o'smirlarni yillik hamda ko'p yillik tayyorgarlik mashg'ulotlariga saralash asosida iqtidorli yoshlarni izlab topish hamda ularni tor ixtisoslik bo'yicha yo'naltirish masalalariga e'tibor qaratilgan bo'lib, olimpiya va paralimpiya sport turlarini rivojlantirish va muvofiqlashtirish, uslubiy qo'llab-quvvatlash va monitoring qilish maqsadida sport federatsiya (assotsiatsiya)larining hududiy bo'linmalarini tashkil etsin, shuningdek, ularning moliyaviy va moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga ko'maklashishning ustivor vazifalarini ushbu farmonlarda belgilab berilgan. Albatta, ertangi kunimiz bugungi yoshlarimizni aqlan komol topganligi jismoniy va psixologik hamda funktsional tayyorgarligining yuqori darajada shakllanganligi bilan bog'liqdir. Bu esa ertangi kunga zahira sportchilarini tayyorlashni dolzarb masalalaridan sanaladi.

MUHOKAMA

Respublikamizda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, hamda mamlakatning xalqaro sport maydonlarida munosib ishtirok etishini ta'minlash borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Aholini ayniqsa yoshlarni jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun hamda ularni salomatligini mustahkamlash borasidagi qonunchilik tizimining yaratilishi va bu orqali faoliyatlar ko'lamini yaxshilash masalalari davlatimizning asosiy e'tiborida bo'lib kelmoqda. Jumladan O'zbekiston Respublikasining 2015 yil 5 sentyabrdagi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonuni, 2017 yil 3 iyundagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 3031-sonli Qarori, 2020 yil 24 yanvardagi "Jismoniy tarbiya va sportni yanada

takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5924-sonli Farmoni mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashishida muhim omil bo'lmoqda. Bu esa ta'lim jarayonini yaxshilab, yoshlarni ham jismonan, ham ruhan kamol topishlariga keng imkoniyat yaratmoqda.

Mustaqil O'zbekiston taraqqiyotida jismoniy tarbiya, jismoniy madaniyat va sport sohalarining rivojlanishi ayniqsa, diqqatga sazovordir. Bu sohaning nazariy va amaliy asoslarini rivojlantirishga Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoev katta e'tibor berayotganligi, erishilayotgan yutuqlarimizning poydevori bo'lib xizmat qilmoqda. Sog'lom turmush tarzini shakllantirish, millat genofondini yanada sog'lomlashtirish, barkamol avlodni tarbiyalash borasida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish ahamiyati davlat siyosatining ustuvor yunalishlaridan biri deb belgilangan. Qisqa muddatda bu sohada olib borilgap keng ko'lamli amaliy harakatlar o'z samarasini bera boshladi.

Ma'lumki, mamlakatimiz jismoniy madaniyat tizimi 1991 yilgacha sobiq ittifoq bo'yicha amal qilgan hukmron tizimning bir qismi bo'lib, yurtimiz bu masalada xalqaro maydonga mustaqil chiqish va o'z imkoniyatlarini namoyon etish huquqiga ega bo'lmagan. Respublikamizning sanoqli sportchilarigina Olimpiya o'yinlari, jahon va Yevropa miqyosidagi nufuzli musobaqalarda qatnasha olardi.

Asosiy e'tibor mahalliy aholi o'rtasidan malakali sportchilar tayyorlash, jismoniy tarbiyani ommalashtirishga emas, balki boshqa respublikalardan tayyor sportchilarni taklif qilib, xo'jako'rsinga, muayyan natijalar olishga qaratilar edi.

Shu bois, O'zbekistonning faqat markaziy shaharlarida birmuncha ishlar qilinib, chekka hududlarida sportni rivojlantirishga yetarli ahamiyat berilmadi. Vatanimiz mudofaasi masalasi ham jamiyatimizda yo'lga qo'yilgan jismoniy tarbiya jarayoniga qator talablar qo'yadiki, bu talabalarni amalga oshirish natijasida jismoniy tarbiya tizimining ob'ektiv xususiyatlari namoyon bo'ladi. Mamlakatimiz xalqlarining har tomonlama jismoniy tayyorgarligi, jismoniy sifatlarini yaxshi rivojlanganligi Vatan mudofaasiga tayyorgarligining ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi

Shunday qilib, O'zbekistonda jismoniy tarbiyaning maqsadi xalqimizni jismonan kamolotga erishgan, huquqiy davlatning faol quruvchilari, ijodiy mehnatga va Vatan mudofaasiga tayyor qilib tarbiyalashdir. Bu maqsad mamlakatda jismoniy tarbiyani amalga oshirayotgan barcha tashkilot va muassasalar uchun umumiydir. Jamiyatda jismoniy madaniyatning rivojlanganlik darajasi quyidagi ko'rsatkichlar bilan baholanadi:

- jamiyat a'zolarining kundalik turmushga jismoniy madaniyatning singdirilganligi darajasi bilan;
- jamiyat a'zolarining salomatligi va jismoniy tayyorgarligi bilan;
- jismoniy madaniyat mashg'ulotlarining moddiy-texnik ta'minlanganligi va ularni sifati bilan;

- jismoniy madaniyatga rahbarlik qilayotgan xodimlarning doimiy tarkibi (shtati), kvalifikatsiyasi va faolligi hamda iqtidori bilan;

-jamiyat a'zolarining sportdagi natijalari bilan baholanadi.

Mamlakatimiz mustaqilligi, jamiyatimizdagi kechayotgan ijtimoiy, iqtisodiy islohotlar yurtimiz farzandlarining jisman kamolotga erishgan bo'lishi kerakligi talabini qo'yimoqda. Har bir millat, elat o'zining paxlavonlari, jismonan barkamol o'g'lonlari bilan faxrlanishgan. O'z farzandlarini xalq og'zaki ijodidagi Alpomish, Rustam, Go'ro'g'li, Barchinoy kabi jisman va manan shakllangan bo'lishlarini orzu qilganlar.

XULOSA

Xulosalar qilib shuni aytish mumkin:

1. O'zbekistonning jismoniy madaniyat tizimi insonlarni nafaqat jismoniy, balki ma'naviy barkamol qilib tarbiyalashga, yoshlarni ijtimoiy mehnatga va Vatan himoyasiga tayyorlashga xizmat qiladi.

2. Mustaqillik yillarida davlatimiz tomonidan jismoniy tarbiya va sport sohasida olib borilayotgan islohotlar natijasida mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasining infrotuzulmasi tubdan o'zgardi. Jismoniy madaniyat tizimining ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy, dastur-normativ, tashkiliy asoslari mustahkamlandi. Jahon andozalariga mos keladigan zamonaviy sport majmualari, stadionlar, suzish xavzalari, tennis kortlari barpo etildi. Toshkent shahar, viloyatlar hamda tumanlarda olimpiya va paralimpiya sport turlari markazlari, sport turlariga ixtisoslashtirilgan BO'SMlari ochildi.

Sportchilarimiz nufuzli xalqaro musobaqalarida, Osiyo, jahon birinchiliklarida, yozgi va qishki olimpiya va paralimpiya o'yinlarida muvaffaqiyatli ishtirok etib mamlakatimiz dovru'g'uni butun dunyoga taratmoqdalar. Ommaviy sportni rivojlantirish bo'yicha katta amaliy ishlar amalga oshirildi.

3. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2022 yil 20 dekabr kuni mamlakatdagi vazirlik va idoralar soni 61tadan 28taga qisqartirilishini ma'lum qildi. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi yangi tashkil etilgan Yoshlar siyosati va sport vazirligiga birlashtirildi.. "O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jismoniy tarbiya xodimi" va boshqa bir qator unvonlar ta'sis etildi. Bu qarorlar ham mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlanishiga, dunyo hamjamiyatida o'z o'rnimizni topishga katta yordam bermoqda.

4. Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida davlat tomonidan dastur va konsepsiyalarni qabil qilinishi mamlakatda jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashishiga, sog'lom turmush tarzini shakllanishiga, yangi O'zbekistonning xalqaro sport nifuzini oshishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent. 30.04.2023 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida" gi Qonuni. Toshkent, 5 sentabr 2015 yil. 174 - son Xalq so‘zi gazetasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida " PF-5368-son farmoni. 2018 yil 5-mart.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida" PF 5924 -son farmoni 2020 yil 24 yanvar.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora tadbirlari to‘g‘risida" PQ 3031-son qarori.2017-yil 3-iyun.
6. 2019-2023 O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi 2019-yil 15-fevral.
7. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. T.: "O‘zbekiston”. 2017.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. T.: "Ozbekislon " NMIL, 2018.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. T.: "Ozbekislon " NMIL, 2020.
10. Djalilova L.A. Jismoniy tarbiya va olimpiya harakati tarixi. Darslik. T: "Vori-nashriyoti", 2017.